

технічних засобів фіксації таких (розшукових) дій, або отримання дозволу на залучення як понятих працівників правоохоронних органів, а також інших моментів, що мають практичне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. [Кримінальний процесуальний кодекс України](#) : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.

Соф'їн Михайло Ігорович - ад'юнкт кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ АКТОМ

В умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави важливого значення набуває проблема забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів потерпілого від терористичних актів на стадії досудового розслідування, розширення та зміцнення правового статусу потерпілої особи, забезпечення відшкодування моральної та матеріальної шкоди. У ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» передбачено, що відшкодування шкоди, завданої громадянам терористичним актом, провадять за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з подальшим стягненням суми цього відшкодування з осіб, які завдали шкоду, у порядку, установленому законом». В Україні не передбачено процедуру відшкодування шкоди потерпілим з Державного бюджету України [1].

Тероризм звичайно розуміють як суспільно небезпечну діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення й органів влади або вчинення інших посягань на життя та здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2, с. 586]. У контексті досліджуваного питання цікавим є те, що наслідки терористичного акту не належать до об'єктивної сторони складу

злочину як обов'язкова ознака. Їх установлення на кваліфікацію не впливає. Таким чином, наслідки терористичного акту не підлягають доказуванню слідчим.

Кваліфікація кримінального правопорушення за ст. 258 Кримінального кодексу (КК) України не передбачає визнання особи потерпілою. Залишається незрозумілим механізм відшкодування завданої терористичним актом шкоди, оскільки в межах кримінального провадження особа не може заявити цивільний позов, оскільки не є потерпілою, а механізм відшкодування шкоди, передбачений ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом», не є дієвим.

Проблему відшкодування шкоди досліджено в працях низки відомих науковців, зокрема: М. І. Гошовського, М. Й. Коржанського, М. І. Мельника, І. Л. Петрухіна, В. О. Попелюшка, М. І. Хавронюка, Л. І. Шаповалова, Л. Д. Удалової та ін. Однак єдиного підходу до порядку відшкодування шкоди, завданої терористичним актом, поки що немає, що зумовлює актуальність досліджуваного питання.

Держава гарантує особі право на відшкодування шкоди, завданої терористичним актом. Зокрема, потерпіла особа має право звернутися до суду на підставі ст. 19 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» або керуючись ст. 1177 Цивільного кодексу (ЦК) України. Однак реалії правозастосування цих норм свідчать, що ні в першому, ні в другому випадках відшкодування шкоди фактично не здійснюються. Під час розгляду цивільного позову суди залишають їх без задоволення. Це зумовлено складністю визначення відповідача. Згідно із Законом України «Про боротьбу з тероризмом», ним є держава, однак конкретного органу, в особі якого необхідно здійснювати відшкодування, не передбачено. Упродовж 2015-2016 рр. уже була судовою практика, за якою ні перший, ні другий варіанти не забезпечили постраждалим особам відшкодування за нерухомість, яку було знищено або пошкоджено внаслідок обстрілів у зоні проведення антитерористичної операції [3]. Зокрема, згідно з рішенням Слов'янського міськрайонного суду Донецької області, позов про відшкодування матеріального збитку, завданого внаслідок терористичного акту, залишено без задоволення [4]. Ці рішення є непоодинокими.

На наш погляд, що дієвим механізмом забезпечення права на відшкодування шкоди було б подання цивільного позову в межах кримінального провадження. Однак запровадження цього механізму потребує внесення змін до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України та розширення предмета доказування з боку слідчого.

Терористичний акт є злочином з формальним складом. Унаслідок терористичного акту відбувається порушення майнових та особистих немайнових прав фізичних і юридичних осіб. Відновлення цих прав у злочинах з матеріальним складом потерпілі реалізують за допомогою цивільного позову в межах кримінального провадження. Пред'явлення цивільного позову в кримінальному провадженні є найефективнішим законодавчим інструментом для отримання цього відшкодування Г5, с. 3691. Водночас кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ст. 258 КК України, не передбачає визнання особи потерпілою. Тому доказування наслідків злочинних дій у вигляді матеріальної та моральної шкоди слідчий не здійснює.

Діяльність слідчого щодо відшкодування шкоди має певні особливості залежно від кваліфікації злочину. Зокрема, це стосується обов'язкових ознак складу злочину. В одних випадках доказування наслідків є обов'язковою ознакою складу злочину, в інших має значення лише діяння. Наслідки терористичного акту не належать до об'єктивної сторони складу злочину як обов'язкова ознака. Їх установлення на кваліфікацію злочину не впливає [6, с. 135]. Тому слідчий не здійснює доказування наслідків, що настали. Безумовно, слушною є думка Н. Ф. Кузнецової, згідно з якою заперечення злочинних наслідків у злочинах з формальним складом «може позбавити потерпілих права на судовий захист їх інтересів» [7, с. 104].

Нині потерпілі від терористичного акту зобов'язані самостійно доводити в порядку цивільного судочинства наявність шкоди та її розміри, протиправність дій того, хто завдав шкоду, факт неправомірності дій винної особи, причинний зв'язок між протиправними діями правопорушника та шкодою, яка настала. Особи, які постраждали від терористичного акту, перебувають у тяжких життєвих обставинах, втратили майно, здебільшого, не мають достатніх юридичних знань для доведення обставин, які потребують

доказування шкоди від злочину. Потерпілі особи подеколи не мають змоги оплатити судовий збір, який необхідно сплатити під час звернення до суду, а послуги кваліфікованого юриста й поготів. Особи, які постраждали від терористичного акту, потребують насамперед, соціального та юридичного захисту держави.

Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України, головним обов'язком України як правової держави є утвердження й забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Завданнями держави є захист особи й суспільства від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду (ст. 2 КПК України). Зазначене зобов'язує державу створити такі умови, за яких особа мала б юридичну змогу відшкодувати завдану терористичним актом шкоду й усунути наявні перешкоди, які унеможливають реалізацію прав.

Для забезпечення дієвості механізму відшкодування шкоди, завданої терористичним актом, доцільним було б забезпечити можливість заявлення цивільного позову в кримінальному провадженні. Необхідно зобов'язати слідчого здійснювати доказування не лише діяння, спрямованого на вчинення терористичного акту, а й шкоди, завданої громадянам унаслідок дій, передбачених ст. 258 КК України, та визнання їх потерпілими. Нині в п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України передбачено, що доказуванню в кримінальному провадженні підлягають вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Положення цієї статті визначає предмет і межі доказування за злочинами як з матеріальним, так і з формальним складом. У п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів» від 2 липня 2004 р. № 13 зазначено, що, вирішуючи питання про визнання особи потерпілою, потрібно з'ясувати, яку конкретну шкоду завдано їй злочином (моральну, фізичну чи майнову) [8]. Крім цього, логічним буде закріплення процесуального статусу потерпілого в цій категорії справ. Тому в разі вчинення злочину з формальним складом слід передбачити порядок визнання особи потерпілою, що забезпечить дієвість механізму та спросить процедуру реалізації презумпції відшкодування шкоди. Слушною вважаємо думку

О. П. Солоніш, який пропонує доповнити ст. 55 КПК України положенням про визнання особи потерпілою, якщо вчинено злочин із формальним складом [9, с. 118]. Внесення запропонованих змін надасть можливість потерпілим від терористичного акту звертатися із цивільним позовом у межах кримінального провадження та забезпечить виконання завдань кримінального провадження, передбачених ч. 2 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про боротьбу з тероризмом [Електронний ресурс] : Закон України від 20 берез. 2003 р. № 638-ІУ. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>. - Назва з екрана.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. В. Бабаніна, І. А. Вартилицька, В. В. Василевич [та ін.] ; за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. - Київ : Юрінком Інтер, 2016. - 1064 с.
3. Сегеда Ю. Відшкодування шкоди, завданої в результаті АТО: сподівання та реалії / Ю. Сегеда // Юридична Газета. - 2016. - № 18-19. - С. 42-43.
4. Рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 11 листопада 2015 р. Справа № 2/243/5365/2015-ц [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53328045>. - Назва з екрана.
5. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні як «інструмент» захисту прав потерпілого / Є. В. Віденко // Порівняльно-аналітичне право. - 2014. - № 5. - С. 368-370.
6. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко [та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - 3-тє вид., переробл. і доповн. - Київ : Юрінком Інтер, 2007. - 496 с.
7. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н. Ф. Кузнецова. - М. : Госюриздат, 1958. - 218 с.
8. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів [Електронний ресурс] : Постанова Верховного Суду України від 2 липн. 2004 р. № 13. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/y0013700-04>. - Назва з екрана.

9. Солоніна О. П. Особливості використання презумпції заподіяння шкоди при вчиненні злочину з формальним складом у доказуванні за кримінальними справами / О. П. Солоніна // Наше право. - 2014. - № 1. - С. 114-119.

Спусканюк Артем Юрійович - аспірант наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНИХ ФІКТИВНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УЧИНЕННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМИ ЗАКУПІВЛЯМИ

Здійснення державних закупівель і пов'язані з цим зловживання є однією з ланок незаконного отримання корупційних грошових коштів. Нерідко до їх проведення залучають фіктивних іноземних суб'єктів господарської діяльності з метою отримання незаконного доходу, що зумовлено низкою «переваг». Це, зокрема, спричиняє труднощі доказуванні відповідних злочинів, перерахуванні грошових коштів за поставлену продукцію на рахунки фіктивних зарубіжних суб'єктів підприємницької діяльності, бенефіціарним власником яких є фізична чи юридична особа, пов'язана з розпорядниками державних коштів, за які здійснюють державні закупівлі; легкість у відкритті зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності; ліберальність податкового законодавства в місцях перебування зарубіжних фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

Використання фіктивних зарубіжних суб'єктів господарської діяльності передбачає, що правоохоронні органи не мають можливості перевірити законність здійснення операцій за межами України. Причому використовують певну схему, що полягає в реалізації декількох етапів:

Перший етап вважають підготовчим. Він передбачає попередню домовленість групи осіб (державних службовців - розпорядників бюджетних коштів) про проведення тендера. Йдеться про попереднє визначення предмета державної